

KUL i inne uczelnie teologiczne. We wszystkich tych poczynaniach winien przyświecać nam jeden cel, aby Pismo Św. stało się gramatyką naszej wiary i treścią życia człowieka.

3. O PONOWNE ODKRYCIE CHRYSOSTUSA, ZBAWICIELA I EWANGELIZATORA.

W ten sposób ujęty temat proponuje Ojciec Św. w Liście Apostolskim „Tertio Millenio Adveniente”, jako osnowę naszych rozważań już w przyszłym roku. Jest to w pełni uzasadnione i zrozumiałe Bo zawsze modlitewne i medytacyjne czytanie Pisma Św., to jest to, co nazywamy „lectio divina”, prowadzi, jak zauważa Paweł Ewdokimow w swym wielce pouczającym i cennym szkicu o lekturze Biblii (por. jego książka: P. Ewdokimow: *Wieki życia duchowego*. Kraków 1996), prowadzi do apostołatu, albowiem według św. Pawła: „mowa i głoszenie nauki były ukazywaniem Ducha i mocy” (I Kor 2, 4).

Przygotowując się zatem do takiej posługi Słowu Bożemu i do przyszłorocznych Ekumenicznych Dni Biblijnych niech pomocą dla nas będzie komentarz do IV rozdziału Ewangelii Łukasza opracowany przez ks. bp. Kazimierza Romaniuka. Prośmy też usilnie Pana, aby lata, które pozostały do Wielkiego Jubileuszu były dla chrześcijan wielkim przygotowaniem do tego doniosłego wydarzenia, które winno być dla nas wszystkich znakiem łaski, pojednania i jedności Rodziny Bożej w Jezusie Chrystusie.

Warszawa

BARBARA ENHOLC-NARZYŃSKA

R E C E N Z J E

Ks. TADEUSZ BRZEGOWY, *Księgi historyczne Starego Testamentu*, Tarnów 1996, s. 272.

Ks. prof. Tadeusz Brzegowy jest wykładowcą Pisma Świętego w Instytucie Teologicznym w Tarnowie i Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie. Jego książka, wydana jako 32 tom serii naukowej *Academica* przez Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej *Biblos*, traktuje na temat ksiąg historycznych Starego Testamentu. Chodzi więc najpierw o tzw. dzieło deuteronomiczne, a więc księgi biblijne od Jozuego do Drugiej Królewskiej, następnie o dzieło kronikarskie (dwie Księgi Kronik oraz Księgi Ezdrasza i Nehemiasza), obydwie Księgi Machabejskie oraz mniejsze księgi zaliczane do literatury historyczno – dydaktycznej. Autor omawia systematycznie ich

proces powstania, zawartość treściową, charakter literacki oraz pouczenia religijne.

Na podstawie Biblii, a także innych starożytnych dokumentów pozabiblijnych maluje tło historyczne i w nim umiejscawia omawiane księgi. Uwzględnia przy tym wyniki najnowszych badań egzegetycznych nad omawianymi księgami Starego Testamentu, a także dotyczące historii Ludu Bożego od wejścia do Kanaanu aż do powstania machabejskiego w obronie wiary i ojczystych obyczajów. Przeprowadza dokładniejszą egzezę ważniejszych i ciekawszych fragmentów Pisma Świętego.

Na podkreślenie zasługuje solidność naukowa prezentowanych zagadnień. Bardzo dokładnie, choć w sposób syntetyczny, prezentuje ks. Brzegowy całą teorię dzieła deuteronomistycznego, jak też i kronikarskiego. Nie ogranicza się jedynie do prezentacji głównych założeń i twórcy, ale szczegółowo omawia różne rodzaje źródeł, którymi się posługiwał redaktor końcowy. Uwzględnia wiele najnowszych publikacji naukowych aż do lat dziewięćdziesiątych włącznie (por. bibliografia). W jasny sposób rysuje skomplikowany proces osiedlania się Izraelitów w różnych częściach Ziemi Świętej. Z wielką dokładnością zestawia różne możliwości interpretacyjne niektórych trudniejszych perykop, np. o zdobyciu Jerycha, Aj czy „zatrzymaniu słońca” przez Jozuego (Joz 6–10) i wskazuje na rozwiązania najbardziej prawdopodobne z krytycznego i naukowego punktu widzenia. W szerokim zakresie uwzględnia badania archeologiczne, np. odnośnie Jerycha (s. 54), czy też figury cielca czczonego w Dan (dzisiejsze Tell el Kadi – s. 89). Wnikliwie analizuje cały proces ustanowienia monarchii w Izraelu. Podaje ciekawe informacje na temat obliczania chronologii królów izraelskich i judzkich (ss. 177–184).

W interesujący sposób uwzględnia również obecne realia geograficzne Ziemi Świętej. Daje na przykład ciekawe informacje na temat aktualnych nazw arabskich, położenia geograficznego miejscowości biblijnych i zabytków, które można w nich oglądać, np. Jerycha, Gibeonu, Hebronu (ss. 54, 60–61), Jerozolimy (s. 133). Zrozumiale wyjaśnia takie zjawiska w ówczesnym świecie jak amfiklonia, hellenizm, diaspora żydowska.

Można powiedzieć, że publikacja ks. prof. Brzegowego przynosi w pełni kompetentne i nowoczesne, a zarazem syntetyczne opracowanie całości ksiąg historycznych Starego Testamentu. Inspiracją do takiego opracowania stały się zapewne wykłady dla kleryków, jak też i teologów świeckich. Rzeczywiście, książka obejmuje zasadniczo materiał pierwszego roku wykładów Starego Testamentu w wyższych seminariach duchownych. Podaje zasób wiadomości użyteczny dla współczesnych studentów teologii, których wiedza teologiczna winna się opierać na solidnych podstawach biblijnych. Książka ks. Brzegowego takie podstawy niewątpliwie daje i w ten sposób spełnia wszystkie wymogi dobrego podręcznika do studium Starego Testamentu. Książki tej sam używam i gorąco polecam innym.

Książka ks. Brzegowego spełnia jeszcze inne wymogi dobrego podręcznika. Jest to mianowicie opracowanie napisane zrozumiale i przejrzysto, pięknym i barwnym językiem polskim. Początkujący adept teologii, czytając i studiując to opracowanie, z łatwością przyswoi sobie potrzebną wiedzę i ją zapamięta. A wiadomo, że zawile nieraz kwestie Starego Testamentu stanowią nie lada trudność zarówno dla uczącego się studenta, jak i wyklada-

jącego profesora. Dlatego opracowanie ks. Brzegowego będzie zapewne cenną pomocą zarówno dla jednych jak i drugich. Również bogata bibliografia, uporządkowana według poszczególnych ksiąg biblijnych, będzie wielką pomocą dla tych, którzy zechcą pogłębić swe wiadomości na wybrane tematy czy też rozpocząć pisanie pracy naukowej.

Kraków

Ks. STANISŁAW HAŁAS SCJ

MOGILANY 1993, *Papers on the Dead Sea Scrolls offered in memory of Hans Burgmann, Edited by Zdzisław J. Kapera, The Enigma Press, Kraków 1996, s. 229.*

Mija już pięćdziesiąt lat od przypadkowego odkrycia kilku rękopisów, które zostały napisane w języku hebrajskim. Znalezione je w jednej z grot nieopodal Chirbet Qumran, na zboczach wzgórz, po zachodniej stronie Morza Martwego. Podjęte następnie poszukiwania i prace archeologiczno – wykopaliskowe pozwoliły na przypuszczenie, że prawdopodobnie od II w. przed Chr. do mniej więcej 68 r. po Chr., wiodła tam swoje życie grupa ludzi tworząca wspólnotę, która przechowywała i kopiowała starotestamentalne teksty Biblii. Większość współczesnych znawców tego zagadnienia sugeruje identyfikowanie jej z ruchem esenckim, bardzo prężnym w owym czasie. Wspólnotę tę cechował również szacunek do ksiąg swojego stowarzyszenia. Do chwili obecnej w okolicznych grotach udało się odnaleźć około tysiąc dwieście fragmentów różnego rodzaju pism. Były to teksty samej wspólnoty, listy, dokumenty handlowe oraz odpisy wybranych ksiąg Starego Testamentu. Z tego w pobliżu osiedla w Qumran, w jedenastu grotach, odkryto fragmenty o różnej wielkości z około ośmiuset dzieł. Zdecydowana większość zwojów została spisana w języku hebrajskim, inne w języku aramejskim i nieliczne teksty w języku greckim.

Tak spektakularne znaleziska, nazwane jednym z największych odkryć archeologicznych naszego stulecia, zafascynowały badaczy. Wykreowano nawet oddzielną dziedzinę wiedzy – qumranologię. Jej istnienie jest uzasadnione, ponieważ dokumenty napotkane w Qumran mają niebagatelny wpływ na lekturę Pisma św., zarówno Starego jak i Nowego Testamentu. Ponadto dostarczają sporo materiału badawczego do studiów nad piśmiennictwem żydowskim przełomu tysiącleci. Na temat Qumran powstało i powstaje wiele opracowań, nie tylko stricte naukowych, które upożyczają tę problematykę.

Również w Polsce ta tematyka staje się coraz to bardziej znana i dyskutowana. Wystarczy wymienić trzy pozycje wydane niedawno przez The Enigma Press: *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej* ks. Stanisława Mędała, *Jezus, Qumran i Watykan* Otto Betza i Rainera Reiserera oraz *Rękopisy znad Morza Martwego* Piotra Muchowskiego. Poza tym od r. 1987, z inicjatywy dra Zdzisława J. Kapery, organizowane są co dwa lata sympozja naukowe, w których biorą udział qumranolodzy z całego świata. Po każdym z nich referaty tam wygłaszane przybierają postać książkową. Trzy pierwsze miały miejsce w Mogilanach.